

JAMBOROVÁ, Martina (ed.). *Korunovační řád Karla IV.* Dolní Břežany: Scriptorium, 2019. ISBN 978-80-7649-015-4.

Po téměř 150 letech od cenné edice Emlerovy¹ máme nově k dispozici kritickou edici **staročeského** znění Korunovačního řádu Karla IV. Edice zabírá zhruba třetinu útlého svazku, který obsahuje pětici výkladových statí s obrazovým doprovodem a je nadto opatřen ještě seznamem pramenů, literatury, vyobrazení i užitých zkratk, dále rejstříkem osob/míst a nakonec anglickým a německým shrnutím.

Latinské dílo, nazývané nejčastěji podle jeho první, nejdůležitější části *Ordo ad coronandum regem Boemorum*

(Řád ke korunování českého krále), známe dnes ze tří úplných latinských rukopisů (nejstarší asi z r. 1374). Autorem je Karel IV. a kol. a dílo vzniklo buď ještě před Karlovou korunovací českým králem 2. září 1347 (jak se domníval J. Cibulka),² nebo, jak se důvodně domnívá jeden z autorů recenzované monografie V. Žůrek, až v 60. letech 14. století. Tak jako u většiny latinských děl, jejichž „kolektivního autora“ oprávněně vidíme v Karlu IV., existuje i v případě Karlova latinského Korunovačního řádu jeho dobový staročeský překlad. Bývá v odborné literatuře nazýván různě, autoři nové monografie volí (a na s. 84 zdůvodňují) označení *Korunovační řád Karla IV.* Ani v případě jeho datování nepanuje jistota: nejstarší rukopis, spolehlivě opis, vznikl 1396 – to je tedy jasný termín *ad quem*; zda překlad vznikl ještě za Karlova života (jak se nejčastěji jaksi automaticky předpokládá), nebo až za doby panování jeho syna Václava, to se můžeme jen dohadovat.

Ordo (řád) v označení díla, znamenající *rozvrh* nebo *předpis* (ceremonie), neodkazuje pouze k jakémusi scénáři: zapsané a zobrazené má svůj symbolický význam, jak o tom svědčí i výpravnost některých rukopisů. *Korunovační řád* není jen jednou z pozdně středověkých pragmatických písemností právní povahy, jak bychom to nejspíš nahlíželi dnes, ale reprezentuje sakrální rozměr královské moci či vladařského nároku, fixuje silně ritualizované jednání (také to jazykové), má sémioticky členitou strukturu odkazující mj. k přemyslovským tradicím v jejich paměťově legitimizační funkci.

Korunovační řád je krátký text (asi 20 stran). V dochované podobě se skládá ze tří částí: obsáhlejšího obřadu korunování českého krále, který začíná korunovační vigilií, pokračuje ranním průvodem a po řadě úkonů, aklamací, modliteb aj. vrcholí vlastní korunovací a nastolením krále završenými královským slibem před trůnem, Bohem, duchovenstvem a lidem; obřadu korunování české královny; obřadu oblékání krále (se všemi odznaky moci) pro reprezentační ceremonie.

Jako text-sdělení či historický dokument má *Korunovační řád* význam obecně, politicky, právně a církevně historický; jako soubor rukopisů (pramenů) má význam kodikologický a umělecko-historický (tři ze staročeských rukopisů obsahují iluminace). Jako jazykový komunikát má dosah

¹ EMLER, Josef. *Spisové císaře Karla IV.* Praha: Matice česká, 1878, s. 71–108 (pod názvem Řád korunování krále českého a královny). (V případě některých dalších zařazených textů je tato Emlerova práce stále nepostradatelná!)

² CIBULKA, Josef. *Český řád korunovační a jeho původ.* Praha: Časopis katol. duchovenstva, 1934 (= otisk autorova článku *Korunovační řády středověké a Karla IV. korunovační řád králů českých* z Časopisu katol. duchovenstva, roč. 75 /100/, 1934, s. 129–145, 193–214 a passim). Nověji je Cibulkova studie s edicí přetištěna ve výpravné monografii *Korunovační řád českých králů* (KUTHAN, Jiří – ŠMIED, Miroslav /edd./), Praha: Univerzita Karlova, 2009, s. 273–413.

jazyko-vědný a translatický (jde o překlad z latiny). Vlastní korunovační obřad je zasazen do mše svaté a text obsahuje i mimo tento rámec řadu modlitebních pasáží, biblických citací (nejčastěji žalmů) či příměrů, což má jednak přesah euhologický, jednak širší důležitost duchovně a kulturně dějinnou včetně dějin jazyka (náboženská terminologie) a literatury (obrazné a poetické kvality textu).

Většina těchto tematických fazet je v recenzované knize – společném díle tří specialistů a dvou specialistek jedné generace – koncizně nebo analyticky pojednána, případně alespoň dotčena.

Lingvistka Martina Jamborová v knize vystupuje v troj-jediné roli, jako redaktorka celé publikace, autorka předmluvy i jedné z výkladových statí a editorka staročeského textu (spolu s K. Volekovou). Tématu se věnovala už dříve: vedle několika drobnějších jazykovědných studií³ zveřejnila transkripci jednoho z textových pramenů (s nejnmutnějšími textově kritickými poznámkami) jako elektronickou knihu.⁴

Podobně i historik Václav Žůrek se zabýval korunovačním řádem soustavněji počínaje diplomovou prací obhájenou r. 2007, na niž navázal řadou zásadních studií.⁵ Do recenzované knihy napsal úvodní výklad *Korunovační řád Karla IV. jako historický pramen* (s. 11–20), v němž čtenáře srozumitelně provází genezí textu *Korunovačního řádu*, který je kompilátem obecného předpisu korunovačního obřadu v římském pontifikátu, užívaného s největší pravděpodobností i mohučským arcibiskupem, pasáží převzatých z francouzských korunovačních řádů, zčásti adaptovaných na domácí (bohemikální) podmínky, a nových, zřejmě původních prvků (sem patří mj. i zařazení původně českocírkevněslovanské písně *Hospodine, pomiluj ny*, kterou měli zpívat přítomní laici – zde staročesky „obec“ za latinské „vulgus“ – v závěru korunovačního obřadu, po samotném korunování a nastolení krále na trůn). Dále se Žůrek ve výkladu soustřeďuje na latinské rukopisy *Korunovačního řádu* a předpokládanou dobu jeho vzniku (60. léta 14. stol., argumentaci rozvádí na s. 17). Závažné je Žůrkovo závěrečné konstatování (s. 19–20), že kodexový kontext jak latinských, tak českých rukopisů naznačuje dva základní módy recepce: „Jednak byl text korunovačního řádu opisován jako součást literárního a vladařského odkazu Karla IV. [...] V tomto případě představoval řád součást ritualizovaného panovníckého programu Karla IV. a vzhledem k jednotlivým specifickým přejímkám z francouzského předpisu i českým originálním předpisům měl tuto funkci již ve chvíli, kdy byl za Karlovy vlády sestaven. Druhou možností, převažující zejména ve šlechtickém prostředí, pak bylo vnímání opisu korunovačního řádu jako právně závazného předpisu, který zajišťoval aktivním účastníkům rituálu konfirmaci společenského postavení. Proto byl text zejména v pozdější době opísován spolu s právními dokumenty a výklady.“

To potvrzuje následující stať kodikologa Michala Dragouna (s. 21–36), který podává stručnou kodikologickou charakteristiku rukopisů s českým zněním *Korunovačního řádu* (celkem osm z konce 14. stol. až poloviny 16. stol.). Pozornost věnuje zejména určení doby vzniku a provenience jednotlivých rukopisů. Všimá si také zřejmých obsahových nebo skladebných korespondencí mezi některými rukopisy a otevírá tak dosud uspokojivě nezodpovězené otázky filiační. Co se týče datace, je předností Dragounova přístupu, že kombinuje různá kritéria (písmo, filigrány, vazbu, přímé údaje aj.), ale žádné neabsolutizuje, naopak upozorňuje na možné rozpory. Podobně postupuje, i co se týče provenience: obezřetně vyhodnocuje složení kodexů, starší signatury, záznamy na předešlých apod. Úspěšně se mu daří revidovat, restringovat nebo korigovat některé tradované domněnky staršího (i nedávného) bádání). Do laického prostředí, šlechtického nebo měšťanského, umísťuje Dragoun oprávněně všechny dochované kodexy. V případě nejstaršího, latinsko-českého rukopisu (sigla A) z r. 1396,⁶ psaného jednou rukou, nelze podle Dragouna dokázat, že byl určen pro Rožmberky, jimž sice dlouhou dobu patřil, ale nikoli v nejbližších desetiletích po svém vzniku; i tak je však nutné – soudí Dragoun – hledat jeho objednavatele v necírkevním prostředí, jak tomu nasvědčuje zaměření rukopisu i užití češtiny v jeho části (s. 22).

Nad objednavateli trojice reprezentativních rukopisů s českým *Korunovačním řádem* se zamýšlí i specialista na středověkou knižní malbu Tomáš Gaudek (s. 37–49). Na závěr svého pojednání ještě zvažuje – byť jen ryze hypoteticky – možnost, že nejstarší rukopis se staročeským *Korunovačním řádem* (sigla A) mohl být přece jen určen pro Rožmberky (s. 49). Pozoruhodné je, že malířská výzdoba všech tří iluminovaných rukopisů byla svěřena předním, produktivním dílnám své doby. Dílenskou atribucí, případně relativním chronologickým zařazením rukopisu v rámci určeného dílenského okruhu Gaudek také doplňuje, resp. potvrzuje některé Dragounovy datační odhady. Týká se to mj. i rukopisu se siglou B,⁷ který býval dosavadní odbornou literaturou považován často za druhý nejstarší a kladen do 2. poloviny 15. století nebo do doby kolem r. 1475; Gaudek (s. 46–48) i Dragoun (s. 23) však nyní bezpečně argumentují ve prospěch staršího, ojedinelého názoru J. Krásky, že rukopis vznikl až na počátku 16. století. U tohoto kodexu si Gaudek všimá v souvislosti s výzdobou *Korunovačního řádu* závěrečné iluminace, kterou považuje v kontextu probíraných korunovačních iluminací za ikonograficky výjimečnou: královský pár netrůní osamocen, ale obklopen dvořany, z nichž někteří jsou vyobrazeni s výmluvnými detaily, např. mečem, předtím už Bohu obětovaným a vykoupeným, který teď nese králi jeden z předních šlechticů (s. 45–46; s. 48, obr. 14).

³ Odkaz na ně však v nové monografii nenajdeme, přestože z nich autorka přebírá některé formulace doslovně.

⁴ *Řád korunování krále českého a královny*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2013.

⁵ Nejnověji Žůrek téma shrnul pro mezinárodní odbornou obec v kapitole *The Coronations of Bohemian Kings and Queens*. In: ŠMAHEL, František et al. (edd.). *Festivities, Ceremonies, and Rituals in the Lands of the Bohemian Crown in the Late Middle Ages*. Leiden (The Netherlands): Brill, 2022, s. 9–52.

⁶ Vídeň, Rakouská národní knihovna, sign. Cod. 619, obsahuje pouze dva texty: nejprve latinský *Vlastní životopis Karla IV.* a pak český *Korunovační řád*.

⁷ Vídeň, Rakouská národní knihovna, sign. Cod. 581.

V pojednání *Jazyk staročeského překladu Korunovačního řádu Karla IV.* (s. 51–64) se Martina Jamborová zmiňuje podrobněji také o siglách, které autoři v monografii užívají pro všechny rukopisy se staročeským textem (s. 51–52). Dále se už soustřeďuje, po připomenutí doby vzniku jednotlivých českých rukopisů (podrobněji ve stati M. Dragouna), na jazykovou charakteristiku opisů a postižení jejich specifik. Zajímavý je výčet slov, která jsou doložena jen ve staročeském *Korunovačním řádu* (např. *hvězdzský* = pocházející z nebe, tj. od Boha, *základce* = zakladatel, *uskrovovati* = mířit) nebo zde jsou zachycena vůbec poprvé, případně nesoou jinde nedoložený význam (zejména výrazy liturgické). Autorka také ukazuje, jak písaři klopýtali o neobvyklé lexikum či složitou syntax, a uvádí lexikální doplňky, zmíněné už dříve Žůrkem (s. 19), které nalézáme v jednom z mladších opisů *Korunovačního řádu*⁸ a které reflektují věroučnou praxi přijímání pod obojí. Na závěr svého pojednání věnuje Jamborová pozornost filiačním otázkám, které naznačil nebo rozvedl už Dragoun.

Se statí Martiny Jamborové se v některých detailech, týkajících se zejména lexika staročeského překladu, překrývá poslední stať, z pera bohemistky a latinistky Kateřiny Volekové (s. 65–79). Autorka sleduje vztah staročeského textu k latinské předloze v kontextu jiných soudobých českých překladů liturgických textů, především žaltářů, a dospívá k závažnému závěru, že neznámý původce staročeského překladu *Korunovačního řádu* měl pravděpodobně k dispozici český žaltář v kompilované podobě, která zahrnovala upravené znění druhého žaltářního překladu asi z poloviny 14. století a v menší části i znění staršího, prvního překladu, který byl v oběhu i ve 2. polovině 14. století. „*Nejenže z tohoto [kompilovaného] žaltáře citoval žalmy a parafrázoval jejich znění, ale využíval při překladu modliteb i některé jeho speciální výrazy a obraty.*“ (s. 76.) K. Voleková si také všímá latinských rukopisů *Korunovačního řádu* (na s. 66–67 podává výčet zahrnující pěti úplných opisů a dvojici výtahů) a jejich edicí.⁹ Podstatné je pisatelčino dobře podložené konstatování, že žádný ze známých latinských rukopisů nereprezentuje předlohu českého přetlumočení (s. 67–69). Lze jen ocenit, že Voleková ke srovnání přibrala i pražský rukopis, na nějž kdysi upozornil Žůrek a který její předchůdci zabývající se vztahem českého znění k latinské předloze (Cibulka a Stuchlik) neznali.¹⁰ K. Voleková věnuje pozornost také tomu, jak se anonymní český překladatel vyrovnával s latinskými konstrukcemi, pro češtinu nezvyklými, i terminologií; výklad vždy doprovází několika příklady a její

stať je cenným příspěvkem k dosud málo zpracovaným dějinám překladu do češtiny ve starší době. Staročeský převod *Korunovačního řádu* je do velké míry technický, lineární a doslovný, tu a tam se však zdárně odpoutává od otrockého přetlumočení latinského pretextu a podává dobře srozumitelné sdělení. Úhrnem lze jen doporučit číst staročeský text společně s latinským originálem (v Cibulkově edici) nebo jeho moderním překladem (např. Maškovým).¹¹

Všechny výkladové stati se vzájemně doplňují, občas i obsahově prolínají, jsou proto opatřeny příslušnými odkazy. Někdy by však uživatel přece jen ocenil souhrnné stanovisko, např. co se týče možné filiace rukopisů; nezbývá mu než listovat mezi statemi Dragouna a Jamborové, případně i Gaudka. Co však považuji za nečekanou vadu na kráse této jinak precizní a velmi přínosné vědecké publikace, je nedostatek informací o předchozích edicích, resp. absence jejich zhodnocení.¹² Zvlášť nápadné se mi to jeví u edice/monografie Stuchlikovy, jež je zmíněna jen velmi obecně v jedné větě předmluvy; vlastně se jen konstatuje, že existuje (s. 8). Tato výtka směřuje k M. Jamborové.¹³ Stuchlikova monografie s edicí je upravenou disertací z r. 1997, trpí řadou nešvarů (vrší informace rozdílné závažnosti, je nepřehledná, málo zohledňuje mladší české bádání aj.), je však důležitým příspěvkem k tématu a přináší spoustu materiálu: pečlivé porovnání většiny dosavadních edic (s výčtem přehlednutí editorů), jazykové analýzy, textové komparace, slovníček sestavený na základě excerpce několika staročeských rukopisů s doplněnými latinskými ekvivalenty, filiační schémata aj. Tematicky se tedy zřetelně prolíná s řadou pasáží recenzované knihy. Se Stuchlikem se důsledněji vyrovnává Dragoun, ovšem tomu na to důvodně stačila jedna poznámka (s. 21, pozn. 2), častěji k němu odkazuje Voleková, ovšem ne vždy ústrojně (tak na s. 67, pozn. 17 odkazuje na Stuchlikovy závěry stran latinské předlohy staročeského překladu, ovšem nijak z toho není patrné, že se Stuchlikovo stanovisko od autorčina vlastně liší).

Edice staročeského *Korunovačního řádu*, kterou monografie nově přináší, je oproti té Emlerově přehlednější, zohledňuje více textových pramenů, je tedy kompletnější, a odpovídá pochopitelně současným lingvistickým znalostem a transkripčním principům. Jako výchozí text byl zvolen už několikrát zmíněný nejstarší rukopis z r. 1396 (sigla A).¹⁴ Kritický aparát umístěný v patě stránky pod vydávaným textem je trojdílný a zahrnuje: vztah konstituovaného textu k jeho textovému prameni; identifikace biblických pasáží citovaných nebo parafrázovaných v textu; různocnění. Nejde

⁸ Zde pod siglou H (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. II C 2).

⁹ Čestné prvenství zde patří rakouskému, ovšem původem moravskému specialistovi na české dějiny Johannu Loserthovi: *Die Krönungsordnung der Könige von Böhmen. Archiv für österreichische Geschichte* 54, 1876, s. 9–36 (též jako zvláštní otisk; jde mimochodem o jednu z Loserthových raných prací z doby, kdy se ucházel o katedru obecných dějin na pražské, tehdy ještě nerozdělené univerzitě).

¹⁰ Ludwig Stuchlik (*Die altschechischen Handschriften zur Krönungsordnung der böhmischen Könige*. Kiel: Solivagus, 2014) naopak považuje nejstarší (krakovský) latinský rukopis v zásadě za předlohu českého zpracování, ovšem protože nepracoval se všemi relevantními latinskými rukopisy, postrádá jeho soud platnost.

¹¹ *Korunovační řád českého krále*. In: *Karel IV. Literární dílo*. Překl. Richard Mašek. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 87–124. Jak Maškův překlad, tak Cibulkova edice latinského textu jsou přetištěny (v obou případech bez textových nebo výkladových poznámek) v publikaci *Korunovační řád českých králů*, citované výše v pozn. 2.

¹² Srov. k tomu, jakkoli dnes už zčásti antikvovaný přehled Jana Skutila: *Die tschechischen Prosaschriften Kaiser Karls IV.*, *Zeitschrift für Slawistik* 11, 1966, s. 258–260, a L. STUHLIK, c. d, s. 42–47.

¹³ Přitom paradoxně právě Jamborová napsala pro *Studia mediaevalia Bohemica* 10, 2018, č. 2, stručný referát o Stuchlikově práci.

¹⁴ Na něm založil svoji edici i Emler.

o edici čtenářskou, ale vědeckou, jakkoli ke čtenáři vstřícnou. Skvělou volbou je barevné vyznačení rukopisných rubrik červeným tiskem – respektuje se tím promyšlené členění textu v rukopisech, a ocení to každý čtenář.¹⁵ Základní rukopis A obsahuje evidentně porušená místa; všichni editoři, počínaje už Procházkou a Tomsou, jeho text opravovali a doplňovali.¹⁶ Také naše editorky na s. 82–83 poznamenávají: „Doplněné úseky umístěné ve špičatých závorkách jsou rekonstruovány podle variantních rukopisů s přihlédnutím k latině.“ To je obecné konstatování, jako takové zcela přijatelné, očekával bych však, že konkrétní argumenty pro doplňky (s výjimkou jasných emendací) vyčtu snadno z aparátu (tam mi pak chybí především uvedení příslušných latinských pasáží; v tomto ohledu je Stuchlikova edice transparentnější). A očekával bych případně i uvedení původce emendace či konjektury z řad předchozích editorů (některé ze zásahů editorek lze najít už ve vydání Procházkově/Tomsově nebo Emlerově).

Z drobných přehlédnutí, kterým se ostatně nikdo nevyhne, bych si dovolil hnidopišsky upozornit na chybu na s. 7, pozn. 4, která se tu a tam objeví i v jiných publikacích: tzv. muzejní *Výbor z literatury české* (zde 1. díl z r. 1845) není

stránkován, čísla na okrajích stran tam označují sloupce. Patrně nedopatřením se přihodilo, že ve stati T. Gaudka čteme (s. 38, pozn. 5 a 10) bibliografické odkazy na Stejskal 1978, resp. Brodský – Šumová 2017, tyto položky však nenajdeme v Seznamu literatury. V prvním případě jde o výpravnou klasiku *Umění na dvoře Karla IV.*, ve druhém o katalog *Illuminované rukopisy v archivech na území Čech*.

Ke každému diferenčnímu slovníčku lze mít nějaké drobné, víceméně subjektivní výhrady: Tak bych např. doplnil odkazovací příslovce *tudiež* (s. 85, ř. 18) = na témže místě (za lat. *ibidem*), které dnes známe jako už knižní důsledkovou spojku *tudíž* (v této podobě čteme i v mladších opisech *Korunovačnického řádu*), nebo substantivum *Slavník* = žaltář, kniha žalmů (s. 96, ř. 261), které je sice zmíněno ve statích Jamborové a Volekové, ale ve slovníčku chybí.

Jakub Sichálek

Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta
Masarykova třída 343/37
746 01 Opava

¹⁵ Inspiraci snad bylo obdobné řešení, které vidíme v bibliofilském vydání Doskočilova překladu, typograficky vypraveném Oldřichem Menhartem (*Korunovačnický řád českých králů*. Praha: Václav Pour, 1941).

¹⁶ *Život císaře Karla IV. [...] Z starého českého spisu vydaný [...] S vejklady Fr. F. Procházky přetištěný*. Praha: Fr. J. Tomsa, 1791. Zmínku o tomto kritickém vydání Karlových děl, která tiskem zpřístupnil r. 1555 Ambrož z Ottersdorfu, v recenzované knize nikde nenajdeme, přitom je to vydání textově kriticky zajímavé, na s. 16 v pozn. (zřejmě Procházkově) čteme: „*Spis [...] o korunování krále českého, zadu přiložený, na všech těch místech, jichžtě v starém vydání nemálo, kdež smyslu buď pravého aneb dokonce žádného nebylo, z jednoho starého latinského spisu, hned nahoře v textu někde opraven, někde pak lépe přeložen jest.*“